

Gewone grootoorvleermuis - Foto René Janssen

Vleermuisvriendelijk bomenbeheer

Hoe zorgzaam omgaan met deze bijzondere nachtdieren?

Eén boom, een rij bomen, een bos, voor de meeste vleermuissoorten in Vlaanderen zijn ze van groot belang. Het is dé biotoop waar vleermuizen jagen op insecten en hun jongen grootbrengen. Ze verblijven in allerlei boomholtes, soms een hele winter lang. Daarom is een bomenbeheer dat is afgestemd op deze bijzondere dieren broodnodig. Maar hoe doe je dat nu precies?

Tekst Bart Opstaele • Foto's Greenspot vof

Groep		Zomerverblijf	Paarverblijf	Winterverblijf	Voorkomen in Vlaanderen
1	Rosse vleermuis	0	0	0	vrij algemeen (afnemend)
1	Bosvleermuis	0	0	?	zeldzaam
2	Watervleermuis	0/+	-	-	vrij algemeen
2	Bechsteins vleermuis	0	-	-	zeer zeldzaam
2	Brandts vleermuis	0	x	-	zeer zeldzaam
2	Mopsvleermuis	0/+	?	x	zeer zeldzaam
2	Gewone grootovleermuis	0/+	0	x	algemeen
2	Franjestaart	0/+	-	-	vrij algemeen
3	Gewone baardvleermuis	0/+	-	-	vrij algemeen
3	Ruige dwergvleermuis	0/+	0/+	x?	vrij algemeen
3	Kleine dwergvleermuis	+	0/+	?	zeer zeldzaam
3	Gewone dwergvleermuis	-	x	-	(zeer) algemeen
3-4	Meervleermuis	-	x	-	zeer zeldzaam
4	Vale vleermuis	-	x	-	zeer zeldzaam
4	Laatvlieger	-	x	-	vrij algemeen
4	Ingekorven vleermuis	-	-	-	zeldzaam
4	Grijze grootovleermuis	-	-	-	zeldzaam
5	Tweekleurige vleermuis	-	-	-	zeer zeldzaam (migrerend)

Afhankelijkheid van boomholten van de in Vlaanderen aangetroffen soorten vleermuizen (naar Jansen E. et al, 2012)

0 = (bijna) uitsluitend in boomholten
 x = lokaal aanwezig in boomholten
 + = lokaal aanwezig in gebouwen*
 - = afwezig in bomen
 ? = onbekend

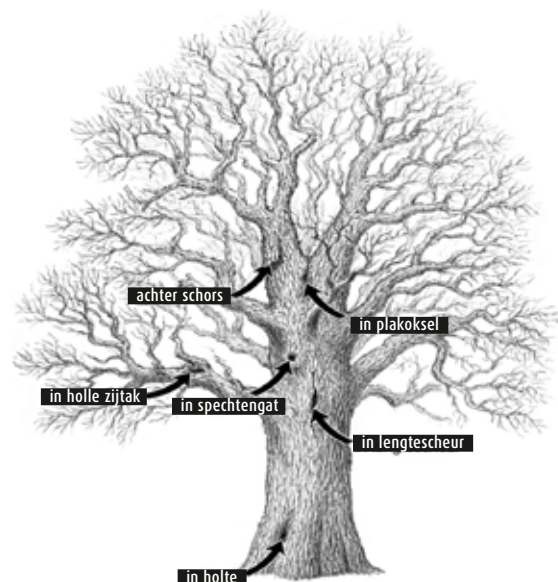
* de positieve voorkeur voor gebouwen is niet in de tabel weergegeven

Groep 1 (bijna) uitsluitend in boomholten
 Groep 2 hoofdzakelijk in boomholten maar lokaal soms op zolders
 Groep 3 hoofdzakelijk in gebouwen maar lokaal ook in boomholten
 Groep 4 enkel in gebouwen (warme zolders)
 Groep 5 in gebouwen en nog nooit in boomholten aangetroffen

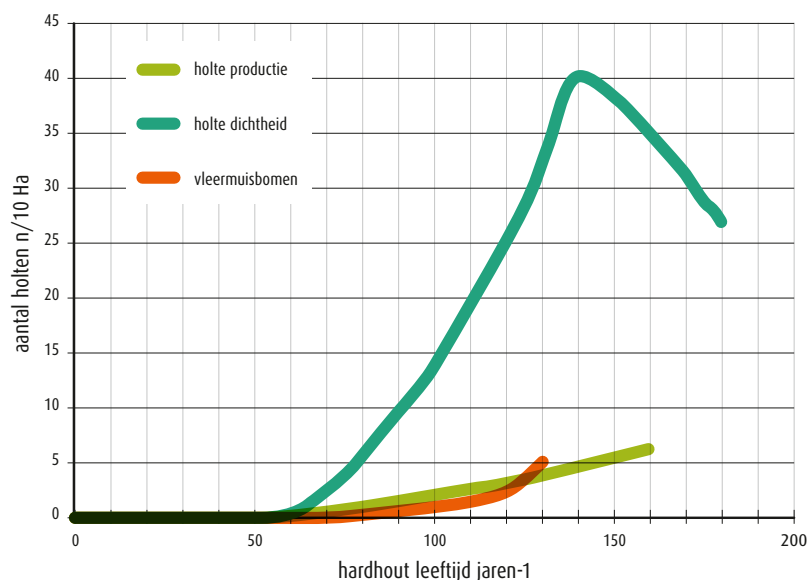
Maak kennis met de vleermuis

Vleermuizen zijn echte nachtdieren. Ze maken gebruik van een vernuftige echolocatie om hun weg te vinden. Door het uitsturen van ultrasonische geluiden kunnen ze zich 's nachts perfect oriënteren en feilloos insecten vangen. In de zomer verblijven ze overdag in

bomen en gebouwen, tijdens de winter doen ze een winterslaap, omdat hun voedsel zoals muggen en nachtvlinders niet beschikbaar is. Sommige soorten zijn echte cultuurvolgers: ze zoeken onderdak in onze huizen, en vertoeven zo dicht bij ons dan we zouden vermoeden. Wist je trouwens dat alle soorten Europees beschermd zijn?

Situering van mogelijke verblijfplaatsen (tekening Peter Twisk, Zoogdierverseniging 2012)

Het holte-aanbod stijgt sterk met de leeftijd bij bomen die tussen de 70 en 140 jaar oud zijn.

Bomen zijn belangrijk

Heel wat soorten onder deze vliegende zoogdieren maken gebruik van bomen als verblijfplaats. In de holtes en scheuren van bomen zijn ze goed geborgen maar ook kwetsbaar. Bij kap van bomen en bosbeheer is het daarom belangrijk om rekening te houden met de aanwezigheid van vleermuizen. Enkele soorten gebruiken bomen zelfs als overwinteringsplaats. De rosse vleermuis bijvoorbeeld, onze grootste vleermuisensoort, verblijft het hele jaar door in bomen.

Hoe ontstaan holtes?

Holtes in bomen kunnen op vele manieren ontstaan. Soms sterven delen van een boom af of is er vorstschade, soms gebeurt er mechanische beschadiging, soms doen spechten hun duit in het zakje. Het is vooral in oudere bomen dat er holtes ontstaan. Dit hangt een beetje af van de soort boom: bij populieren gebeurt dit al na 30 jaar, bij beuk of zomereik duurt dit veel langer. Daar ontstaan holtes pas vanaf 80 jaar oud.

Als een specht een holte heeft gemaakt in een boom, duurt het nog een hele tijd vooraleer die holte geschikt is voor vleermuizen. Er moet immers uitrotting naar boven toe gebeuren. Bij beuk en zomereik kan dit 30 tot 50 jaar duren, bij Amerikaanse eik gaat dit heel wat vlugger. Hierdoor is deze soort interessant als potentiële vleermuisboom.

Door de betere isolatie kiezen vleermuizen holtes in levende bomen. Dode bomen, met

Oude, aftakelende dreven zijn interessante leefgebieden voor vleermuizen (bruine beukendreef te Grontrode-Melle)

Aftakelende zomereik met 'spechtenflat' (domein de Renesse te Malle)

Potentiële vleermuizenboom (witte abeel in provinciaal domein Raversyde)

vaak loshangende schors, worden door de grootovvleermuis of baardvleermuis wel als tijdelijke verblijfplaats gebruikt.

Het holte-aanbod stijgt sterk met de leeftijd bij bomen die tussen de 70 en 140 jaar oud zijn. De jaarlijkse holteproductie door spechten neemt maar licht toe. Circa 30 tot 50 jaar later neemt ook het aantal gebruikte vleermuisbomen toe. In lanen en parken is het holte-aanbod waarschijnlijk 50 tot 100% hoger door de hogere dichtheid aan spechten.

Op zoek naar vleermuizen

Het is niet eenvoudig om de aanwezigheid van vleermuizen in bomen vast te stellen. Ze houden zich overdag stil en bevinden zich veelal in boomholtes op minstens 3 à 4 m hoogte. Toch bestaan er enkele hulpmiddelen om vleermuizen te ontdekken.

Met een batdetector kunnen de ultrasonische pulsen omgezet worden naar hoorbare geluiden. Hierdoor hoort men 's nachts de vleermuizen vliegen en kan de soort worden bepaald. Het gebruik van een batdetector kan handig zijn om tijdens de vroege morgen vleermuizen te zoeken die 'zwermen' rond hun kolonieboom.

Om diepere holtes te onderzoeken kan een endoscoop worden gebruikt. Dit is een cameraatje waarmee je in een holte kunt kijken, goed bruikbaar om holtes te inspecteren tot ladderhoogte.

Een bijzonder handig instrument is een gevoelige warmtecamera. Met een dergelijke camera kun je tot op grote hoogte alle zichtbare holtes en scheuren in een boom controleren op 'warme plekken' gecreëerd door vleermuizen of vogels. Na het ontdekken van zo'n warme plek in een boom, kun je er 's avonds postvatten om te kijken of er vleermuizen uitvliegen. Ook het vangen en zenderen van vleermuizen is een efficiënte manier om vleermuisbomen en zomerkolonies te ontdekken. Door het aanbrenge van een kleine zender kan men de gevangen vleermuis enkele dagen en nachten volgen en zijn dagverblijfplaats vinden. Dit is echter erg arbeidsintensief. Het is specialistenwerk dat alleen in specifieke gevallen kan worden toegepast.

Wat is een vleermuisvriendelijk beheer?

Zomerkolonies van vleermuizen gebruiken een netwerk van holle bomen. Ze verhuizen fre-

quent van boom, meestal om de 2 à 3 dagen. Om een geschikt leefgebied voor vleermuizen in stand te houden is een voldoende aanbod aan bomen met holtes dus noodzakelijk. In een bos zijn 10 geschikte holtes per hectare een minimum.

Bij beheer van dreven en bossen is het belangrijk om op lange termijn te plannen, om zo het holte-aanbod op peil te houden. In bossen kan dit door het voorzien van 'verouderings-eilanden' waar bomen oud mogen worden. In dreven en parken kan dit door veteranenbeheer van oude bomen en door een bewust zeer geleidelijke verjonging van dreven. Een grootschalige kap van een dreef moet vermeden worden.

Ook moet opgelet worden met het verwijderen van bepaalde oudere bomen, zelfs als het een invasieve exoot als de Amerikaanse eik betreft. In dreven of parken is het behoud ervan belangrijk voor vleermuizen, en daarom moet elke kap onderbouwd gebeuren.

Bij het kappen rond vleermuisbomen is het noodzakelijk om een voldoende grote buffer rond de boom te behouden. Vleermuisbomen die plots te vrij komen te staan, worden door het gewijzigde microklimaat ongeschikt als vleermuizenverblijfplaats.

Potentiële vleermuisboom met vochtstreep (rij zomereiken langs N60 te Ronse)

Indien er toch potentiële vleermuisbomen moeten worden gekapt, kan dit best gebeuren in de periode half september – half oktober en bij voorkeur als het meer dan 10° C is. De zomerkolonies zijn dan uit elkaar gevallen en de vleermuizen zijn nog niet in winterslaap. Ze kunnen op dit moment nog een andere verblijfplaats zoeken. Bij vermoedens van aanwezigheid van vleermuizen is een inspectie net voor de kap wenselijk, zo kunnen slachtoffers worden vermeden.

Het plaatsen van vleermuis kasten kan zinvol zijn maar is veelal niet voldoende om het verlies van natuurlijke holtes in bomen te compenseren. Wel zijn ze nuttig in jonge bossen met weinig holle bomen. Door soorten als grootoovleermuis of ruige dwergvleermuis worden ze vrij snel bezet.

Contactgegevens auteur

Bart Opstaele | Greenspot vof – bureau voor biodiversiteit
info@greenspot.be

Website

www.greenspot.be

Referenties

- Zoogdiervereniging, 2003. Brochure: Vleermuizen, bomen en bos.
- Zoogdiervereniging & Probos, 2012. Laanbeheer en vleermuizen; met oog voor veiligheid en cultuurhistorie.

Bijsturing bosbeheer in provinciaal domein Puyenbroeck te Wachtebeke

In 2014 werd de in Vlaanderen uitgestorven gewaande Mopsvleermuis herontdekt in het Waasland (Everaert J.). Door het vangen en zenderen van enkele dieren werden twee kolonies in de Moervaartvallei en omgeving opgespoord. In 2015 waren er ook in de boszone van het domein Puyenbroeck verschillende opnames van deze zeldzame soort (Vleermuizenwerkgroep Oost-Vlaanderen).

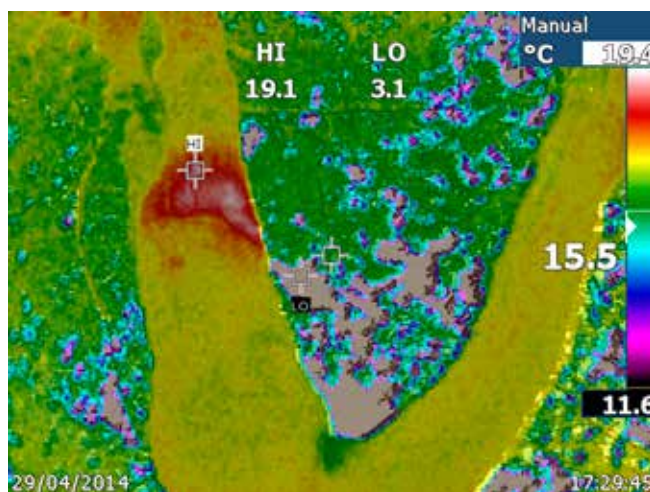
De Mopsvleermuis heeft een voorkeur om overdag onder loshangende schors te verblijven. Ook tijdens de winter stelt deze soort zich tevreden met een dergelijke schuil-

plaats. Om te zorgen dat er voor de Mopsvleermuis, tevens een habitatrictlijnsoort, een geschikt leefgebied in het provinciaal domein Puyenbroeck aanwezig blijft, wordt momenteel door Greenspot onderzocht hoe het goedgekeurde bosbeheerplan kan worden aangepast. Het is wenselijk dat in enkele bestanden met veel aftakelende populieren weinig of niet meer wordt gekapt zodat er 'verouderingseilanden' worden gecreëerd. Dit sluit aan bij de criteria duurzaam natuurbeheer die voorzien zijn in het nieuw concept van natuurbeheerplannen (ANB, 2016).

Inspectie van zestigtal te kappen wilgen langs de Boven-Schelde

Langs de linkeroever van de Boven-Schelde tussen Oudenaarde en Zingem staan een kleine 300-tal oudere wilgen. Rekening houdende met het bomenplan voor de Boven-Schelde wordt de velling verspreid over een periode van tien jaar. Hierbij wordt in zones gewerkt waarbij om de twee jaar gemiddeld 60 wilgen worden geroid. In het kader van deze geleidelijke vervanging doet Greenspot in opdracht van Waterwegen en Zeekanaal nv onderzoek naar de aanwezigheid van vleermuizen. Net voor de geplande kap in oktober doen we overdag een inspectie van de bomen. We

kijken naar potentiële verblijfplaatsen zoals holtes en scheuren. Daarna gaan we tijdens de vroege ochtend, voor zonsopgang, met een gesofisticeerde warmtecamera zoeken naar 'warme plekken' in de bomen. Bij het vaststellen van dergelijke 'warme plekken' wordt de holte of scheur onderzocht met een boomcamera. Welke dieren houden zich hier schuil? Ook zullen we 's avonds aan de boom postvatten om uitvliegende vleermuizen vast te stellen. Dit onderzoek werd als voorwaarde binnen de stedenbouwkundige vergunning opgelegd.

Met warmtecamera vastgestelde kolonie rosse vleermuizen (Den Blakken te Wetteren).